

Et mislykket egaliseringsforsøg

AF C. RISE HANSEN

Den, der nu og da, helt eller delvis, gennemgår en gammel tingbog for at eftersøge en sag el. l., kommer ofte ud for, at han finder et eller andet, der forekommer interessant, men er uden betydning for den eftersøgning, der er i gang; et notat henlægges til senere brug og bliver meget ofte liggende ubenyttet. Sådan er det også gået de her aftrykte to udskrifter af Hammer herreds tingbog fra 1718, der har henligget en halv snes år.

Problemet, de angår, er imidlertid landbrugshistorisk set af betydelig interesse. Jordfordelingen under det gamle landsbyfællesskab var et overordentlig ømtåleligt problem; fordelene ved en lighedeling af gårdenes tilliggende, egalisering, kunne for proprietæren være betydelige, ikke mindst efterhånden som hoveriets størrelse og vigtighed voksede, men også f. eks. på ryttergodset ved inddelingen af lægderne til rytterunderhold.

Dr. Holger Munk har i sin bog om rytterbonden i et kapitel behandlet spørgsmålet om rebning og jorddeling i landsbyerne på det vordingborgske rytterdistrikt 1718–68 og fremdraget et værdifuldt stof, der dog især vedrører den sidste halvdel af den undersøgte periode.¹ Fra det antvorskovske rytterdistrikt har Axel Steensberg og jeg selv redegjort for den egalisering, der fandt sted i to landsbyer o. 1720, nemlig i Hejninge og Snekkerup.²

De to tingbogsuddrag, der nedenfor aftrykkes, angår et mislykket forsøg på at få lighedelt Ring bys agre og enge mellem samtlige bymænd. Det fremgår, at initiativet til egaliseringen blev taget af bymændene i Ring og var billiget af regimentsskriveren³, men at sidstnævntes samtykke skulle være opnået under urigtige forudsætninger («vrang beretning»). Da rebningen af fælleden var iværksat, opstod der modstand mod den nye inddeling. Forholdet var det, at der allerede ved udmeldingen af de fire mænd 13. juni 1718 var taget det forbehold, at de ikke måtte lade reb gå over kirkejorden og anden »fremmed udvortes« jord, om der skulle findes nogen sådan⁴, et ganske normalt forbehold.

¹ Holger Munk: Rytterbonden. En landbrugs- og kulturhistorisk studie fra Vordingborg rytterdistrikt, 1955, 152 ff.

² C. Rise Hansen og Axel Steensberg: Jordfordeling og Udskiftning. Undersøgelser i tre sjællandske landsbyer (Videnskabernes Selskabs Hist.-filologiske Skrifter, Bind II, Nr. 1), 1951, 240.

³ Om regimentsskriver Hans Madsen, se Munk: anf. arb. 24—26.

⁴ Om undtagelser fra rebningen se Poul Meyer: Danske bylag. En fremstilling af det danske landsbystyre på baggrund af retshistoriske studier over jordfællesskabets hovedproblemer, 1949, 328—42.

Brugene i Ring by var meget forskellige i størrelse; men de kan dog stort set samles i to grupper, den ene bestående af brug af en mindre type med 3–5 tdr. hartkorn, den anden med brug af en dobbelt så stor type med 7–9 tdr. hartkorn.

Efter hovedkrigs- og portionsjordebogen 1719 var der i Ring by følgende landbrug⁵:

1. Peder Poulsen af Kyllebæks øde vandmøllejord. Hartk. 3–6–0–1.
- 2[a]. Christen Nielsen. Hartk. 3–5–3–2¹/₂.
- 2[b] Rasmus Jensen. Hartk. 3–5–3–2¹/₂.
3. Peder Nielsen. Hartk. 5–5–2–1.
4. Hans Jensen. Hartk. 8–3–0–1.
5. Jakob Jensen. Hartk. 0–5–2–2.
Tillige kirkegods. Hartk. 9–2–2–0.
Endnu bemeldte Jakob Jensen og Peder Skræder. Hartk. 1–5–0–2.
6. Torkild Jensen. Hartk. 7–1–2–1.
7. Peder Jensen. Hartk. 5–2–0–0.
8. Elias Jensen. Hartk. 8–6–1–1.
9. Jep Jensen. Hartk. 7–6–1–2.
10. Søren Mikkelsen. Hartk. 5–5–1–0.
11. Jakob Hansen. Hartk. 9–7–3–2.
12. Torkild Nielsen. Hartk. 8–7–3–0.
- 13[a]. Peder Hansen. Hartk. 4–2–2–1¹/₂.
- 13[b]. Niels Christensen. Hartk. 4–2–2–1¹/₂.
14. Hans Hansen. Hartk. 4–7–3–2.
15. Mads Nielsen. Hartk. 4–5–2–2.
16. Peder Hansen. Hartk. 5–6–1–1.
17. Lars Pedersen. Hartk. 8–4–2–2.
18. Peder Pedersen. Hartk. 4–1–3–2.

Alle disse gårde på nær matrikel nr. 5 tilhørte på denne tid kronen, men matrikel nr. 12 var først erhvervet i 1716.⁶

Med matrikel nr. 5 forholdt det sig således, at kronen 1684 skødede bl. a. jus patronatus til Hammer kirke med kirketiender og indkomsten af tilliggende jordegods til Knud Thott til Gavnø, herimellem var i Ring 2 gårde med tilhørende skov; men kronen forbeholdt sig tilbagekøbsretten til det bortskødede.⁷ I kraft heraf tilbagekøbtes 1719 fra Sophie Thott til Gavnø

⁵ Når jordebogen 1719 er benyttet, skyldes det, dels at denne i tid ligger så nær ved det tidspunkt, fra hvilket tingbogsuddragene stammer, dels at to gårde — matr. nr. 2 og nr. 13 — var blevet delt i den tid, der var gået, siden matriklen af 1688 optoges.

⁶ Kronens Skøder III, 1941, 601. Skødet er først dateret 17. april 1717. Gården erhvervedes fra Carl Ludvig v. Wedell til Grevensvænge.

⁷ Kronens Skøder II, 1908, 539. Udgaven har fejlagtigt »Beng« i stedet for Ring, jvf. smst. s. 835.

Hammer sogns kirke med tiender og gods, herimellem i Ring matrikel nr. 5 med hartk. 9-2-2-0 og skov med hartk. 0-0-2-2 samt en kirkejord med hartk. 1-5-0-2 og skov med hartk. 0-0-2-2.⁸ Da egaliseringen i Ring søgtes gennemført i 1718, lå dette kirkegods altså end ikke under kronens forvaltning, men under Gavnø.

Men lad nu Hammer herreds tingbog selv fortælle om det mislykkede egaliseringsforsøg.

13. juni 1718 (fol. 599).

Hans Hansen og Peder Jensen af Ring mødte for retten paa egne og samptlige byemændz vegne, og var begierende 4re uvillige mænd her af retten maatte udmeldes, som kunde ligne og deele byens tilligende ager og eng imellom samptlige byemænden, at de alle kunde hafue lige brug og skyld og bære ens byrde med hver andre, og derpaa i retten fremviste regimentskrifverens edle Hans Madsens i Nestved hans skriffthig tilstaaelse, at samme mænd maatte udmeldes uden nogen til hanem gifne varsel med videre samme skriffthige tilstaaelse og begiering om formelder af dato 11. junj 1718. Huortil da udmeltes formand Hans Rasmusen i Hammer, Rasmus Frantzen ibid., Peder Brund i Vester Egisb[org] og Heming Laursen ibidem, som paa retten[s] vegne befaller denem med forderligst paa aaesterne at begifve, men tilforn gifve regimentskrifveren det tilkiende, om hand eller fuldmægtig deris tog wil bivaahne og samme deris forretning saaledes at fuldbiurdige, som de her inden tinge kand ved æd præstere og det med allerførste mueligt kand være at ofuermaale og deele felliden, og i effterhøst de andre 2de marcker, dog at de observerer, huor kirkejorden falder, de da icke lader reeb gaee ofuer dend eller anden fremmed udvortis jord, om nogen skulde findes, som kand være fremmed herskab tilhørende.

20. juni 1718 (fol. 600).

Kongl. Mayts. regimentskrifuer sr. Hans Madsen ved sin fuldmægtig mons. Niels Pilemark gaf tilkiende, at nogle af Ring byemænd effter wrang beretning, har udvircket regimentskrifverens tilladelseseddel, at her af retten maatte udmeldes 4re mænd, til at ligne alle gaarderne i byen, saaledes at hver kunde blifue lige udj skyld og brug og som fornehes, at de jldferdig har reebet en deel der af jorden og de fleste af byemændene til ubodelig skade, førend de om mændenis udmelding har communicerit regimentskrifveren eller tilkiendegifvet, naar saadan reebning skulde skee, saa effterdj at samme begyndte rebning ej kand nyde sin fremgang, efftersom jorden paa mange steder blifuer utaalelig deelt i smaa agre formedelst kierckejord, som ej kand gaee i reebning med, altsaa indtil videre afliuses og forbiudes samme reebnings fremgang, og at det, som allerede derved er forrettet, ej skal være af nogen gyldighed, hvilcken tilliusning eller afliusning saaledes skeer effter regimentskrifverens befalling.

Det fremgår tydeligt af sidst anførte referat, at årsagen til, at rebningen blev opgivet, var, at kirkejorden ikke kunne gå i rebning med den øvrige jord. Spørgsmålet er så, hvad der skal forstås ved kirkejord. For det første var der den egentlige kirkejord (hartk. 1-5-0-2) til Hammer kirke; den var

⁸ Kronens Skøder III, 1941, 818.

samlet på 2–3 steder i hver vang⁹; den synes ikke at kunne være så voldsomt til gene, heller ikke når hertil føjes tre kirkejorder til Vester Egesborg kirke, der ligeledes fandtes i Ring bymarker¹⁰. Det må vel derfor antages, at også selve den til Hammer kirke hørende fæstegårds jorder (hartk. 9-2-2-0) ikke har kunnet rebes med, og da den havde agre i næsten alle landsbyens åse og oftest midt i disse, mens de andre kirkejorder i flere tilfælde netop lå ved enden af en ås, må det have været helt ødelæggende for en omrebning af landsbymarkerne, hvis selve denne gårds agre havde krav på at ligge urørt i åsene.

---

⁹ I Øbjergmarken: Bros agre nr. 23 ($6277\frac{1}{2}$ kvadratalen) og Dale agre nr. 20—21 (17220 kvadratalen). — I Birkemarken et sammenhængende areal opført for sig som en ås (18056 kvadratalen) og Siunche [?] Raad agre nr. 13 ($8379\frac{3}{8}$ kvadratalen). — I Kirkemarken: Pilagre nr. 17—20 (32488 kvadratalen), Kirketofterne nr. 4 ($4797\frac{1}{2}$ kvadratalen) og Søndre Toelebjergsås nr. 22 (2530 kvadratalen). — Se markbog nr. 317 og modelbog nr. 1717, fol. 121 f.

¹⁰ I Øbjergmarken: Lille Leragre nr. 10 ($4571\frac{1}{8}$ kvadratalen). I Birkemarken: Bavnagre nr. 7 (9900 kvadratalen) og Mølle Lere ås nr. 20 ($6243\frac{1}{4}$ kvadratalen). Se markbogen nr. 317.